

Van-e még Fehéregyháza „probléma“?

III.

Kicsi-e a cella trichora — Fehéregyházának?

Két ellenvéleménynek is alkotja egyik sarkalatos kiinduló pontját a cella trichora kicsi volta ahhoz, hogy — azok szerint — Fehéregyháza romjának megfelelhessen.

A cella trichora három félköríves karéjjal záródó, löherelevél alaprajzu kis kápolna, 9—9 méter legnagyobb belső hosszúsággal és szélességgel és 54.2 négyszögméter területtel.

Itt említem meg, hogy III. Béla királyunk két éve kiásott esztergomi királyi kápolnája is csak 72 m² területű, tehát másfélszeres nagysága. Igaz, hogy ez a királyi udvar házi kápolnája volt csak valószínűleg. A soproni Szent Mihály-templom mellett a XIII. század végéről fennmaradt Szent Jakab-kápolna csak 44 m² alapterületű, igaz viszont, ezt csak temetői kápolnának mondják. De a középkori templomok között igen gyakran egészen kis méretűeket találunk. A zsámbéki premontrai templom, amely magasságával és két tornyával, méreteiben is nagyszerű benyomást kelt, csak 180 m² alapterületű és nem is éri el a cella trichora négyszeres területét. A Garády Sándor kiásta Hidegkúti-úti Nyéki-templomrom csak 77.5 m² alapterületű és az alapfalak szerint egy korábbi állapotában még ennél is kisebb volt. Az osztrák területen feltárt ennsi templomrom, a lauricum ókeresztény templom is csak 132.5 m² területű, alig két és félszerese a mi cella trichoránknak.

Ha a mai templomépítési szabályokat alkalmazzuk rá, ugy csak 175 lélekszámú kis lakótelep térszükségletének felelhetne meg, mert ma a lakosság kétharmad részét számítjuk tizenny éven felülieknek, egy ötödét valamilyen módon elfoglaltak s egyharmadát betegnek s csak a megmaradó lélekszámra biztosítunk ülőhelyet.

Fehéregyházáról oklevelek 1269 óta Mátyás király koráig állandóan mint plébániáról emlékeznek meg. De Banaföld plébániájaként szerepel, amely a cella trichora helye és az Árpádforrás között és körüli területen fekvő — Óbuda lakott részétől különálló — nyilvánvalólag csekély lakosságú telep volt.

Már 1298-ban felpanaszolja egy oklevél, hogy egy pörben, amely a fehéregyházi tized miatt az esztergomi érsek és a veszprémi püspök között keletkezett, az idézést nem a kanonoknak kézbesítették, hanem: „in loco quasi deserto, ubi nullorum sunt habitacula, sed solius presbyteri quasi hermeticam, ductis et agentis et cui citationes huiusmodi in causis minimis non in magnis secundum arbitrium admittuntur“ — (Bártfai Szabó: Óbuda egyházi intézményei. 60. l.) — „majdnem elhagyott helyen, ahol senki másnak nincsen lakóháza csak egyedül, mintegy remeteségben élő főlelkésznek s ennek sem a nagy pörök szokása szerinti módon kézbesítették az idézést, hanem mintha csak kis ügyről esnék szó.“

Ez a leírás Fehéregyháza körzetére vonatkozik kétségen kívül és ezidőben Óbuda e részének lakatlanságáról hiteles felvilágosítással szolgál.

De meg nem írja Mátyás király 1480-ban is Fehéregyházáról: „Ea olim parochia erat, nunc longa desuetudine mutata locorum facie in campo sub montibus sola eminet; retinuit tamen plebanie nomen et destituta parochianorum copia fere deserta iacet, nisi quod concursus ad eam frequens ex devocione habetur... plebanus... ecclesia illa tanquam modica et inutili contempta, neque residentiam in eius dote facit, ...“ (Eggerer: Fragment panis corvi. I. 254.) — „Régen plébánia volt, most már régóta az elköltözés miatt megváltozván a hely környezete, a mezőn, a hegyek alján, egyedül áll; mégis megtartotta plébánia nevét, de minthogy plébánosai elszegényedtek, majdnem csupaszon áll, hacsak bucsujárók nem keresik fel. ... a plébános ... azt a templomot mint nagyon szerényet és csekélyre értékeltet nem érdemesíti arra, hogy székhelyül válassza, ...“

És nem mondja ugyancsak Mátyás király ezeknek ellenére 1483-ban, hogy a kápolnát újjáalakítani és bővíteni: „reficere et ampliare“ szándékozik. (Veszpr. Püspöks. Róm.

Oklt. III. 285—286.) — Lakatlan helyen ugyan minek, ha nem volt nagyon kicsiny.

Ha csak pusztán az építmény nevét tekintjük, az egyszer-kétszer *aedes*, többször *templum*, még gyakrabban *ecclesia*, de majdnem rendszerint *capella* néven említetik.

Az *aedes* szó pedig általában szobát, házat, templomot, egyházat, imaházat, de különösen *cellát*, *kápolnát* jelent, már pedig Fehéregyházát még 1529-ben is még evvel a szóval jelölik meg (visszatérünk erre az adatra még!); a *templum* és az *ecclesia* minden egyházra alkalmazható volt, különösebbet nem mond, de a *capella* nyilvánvalólag *kis templom*, különösen akkor, ha az plébánia, de perdöntő, már fölös bizonyítékként idézzük a szemtanu és művelt, tudatos stílusista Bonfini, aki Fehéregyházát *cellum*-nak mondja Mátyás király halála után is még. Ez pedig nyilvánvalólag csak *kápolnácska*.

Felvetem a kérdést, ha bárhol a környéken *nagy templomot* ásnánk ki, megfelelhette-e az, az oklevelek és egyéb irott adatok Fehéregyházának? Nem éppen szükségszerűleg a *kicsisége a legnagyobb bizonyíték arra, hogy valóban Fehéregyháza a cella trichora?*

Fehéregyházát összetévesztik az óbudai prépostsággal

Nyilvánvaló e pontban, hogy a cella trichorát kicsinylők összetévesztették Fehéregyházát az óbudai prépostság templomával. Arról írja a szemtanu Ranzanus Mátyás király korában: „In illa Veteri Buda, que vicatim hodie habitatur, basilica quedam est edificii opereque atque artificio superbo: digna profecto, que non in illo loco, pone deserto, sed in quavis egregia urbe fuisset erecta.“ — „Ebben az Óbudában, amelyet ma faluszerűen laknak van egy remek kivitelű és művészi építményű bazilika, valóban méltó arra, nemhogy ezen a majdnem elhagyott helyen, hanem bármely kiváló városban építettett volna fel.“

Ugyanennek történelméről más helyen mondja ugyanő: „Apud Budam veterem... (Sanctus Stephanus) ... struere coepit *amplissimam Basilicam* et ei conjunctum coenobium in honorem Principium Apostolorum Beatorum Petri et Pauli.“ (Epitome Rerum Ungaricarum. 1765. 591.) — „Óbudán Szent István Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére igen nagy bazilikát és vele kapcsolatos lársas káptalant kezdett építeni.“

Az evvel való összetévesztés kitűnik, ha Wenzel Gusztáv történetíró 1855-iki megállapításait összevetjük.

„1015 körül Szent István király építteti itt (Óbudáról beszél) a „bold. szűz Mária“ tiszteletére azon templomot, mely fejeznek neveztetett, s melyet Anonymus 52. fejezetében említ. Hogy az már 1015-ben készen állt, kitészik a pécsváradi apátság ezen évben kiadott alapító leveléből.“

„1022. Sz. István alapítja sz. Péter és Pál apostolok tiszteletére a híres óbudai prépostságot és templomot, mely később egyszerűen csak budai prépostságnak nevezetett. A pozsonyi nagyobb krónika azt mondja: „Sanctus Stephanus de thesauro Kan (Kean, a meggyőzött bolgárok vezére) fundavit Ecclesiam in honore apostolorum Petri et Pauli in Sicambria; sed perficere non potuit. Perfecit autem sanctus Rex Ladislaus.“ — „Szent István Kán kincseiből alapította szent Péter és Pál apostolok tiszteletére az egyházat Óbudán; de befejezni nem tudta. Befejezte Szent László király.“ — (Budai Regesták. Magyar Történelmi Tár. I. 76.)

Szent István azonban nem alapította Fehéregyházát és a nagy méret a prépostsági templomra áll, de nem Fehéregyházára

Élesen megkülönböztetett két templomról esik itt szó: Fehéregyházáról és az óbudai prépostság templomáról. Az óbudai Fehéregyházára vonatkoztatva téves Wenzel adata, mert a pécsváradi alapítólevél más, Pécsváradi környékén állott Fehéregyházáról ír. S így az alapítás éve és Szent István alapítása maga is nem vonatkoztatható óbudai Fehéregyházánkra.

Neumann M.

Costüm Neumann-tól - comme il faut costüm.

Smoking faconu egy-és kétsoros costümök P45.-
Sport costüm „45.-
Cheviot costüm smoking faconban „60.-

Budapest IV., Múzeum-Körút 1.

A prépostságról oklevélbeli adat Szent László korából van 1093-ból, amikor a templom már áll s így a krónikák adata, mint hagyománybeli adat, elfogadható.

A kicsinységén kívül a „cella trichora“-ról még az is meg volt említve, hogy topográfiailag nem felel meg Fehéregyházának. A pontos helye esik össze igazolásunk szerint Fehéregyháza helyével, — mennyivel kevesebbet kíván meg a topográfiai megfelelés. Vizsgáljuk meg ebből a szemszögből az adatokat.

Az Anonymus említette kis patak forrása, — ma már kétségbevonhatatlanul — a volt Radl-malom, ma Árpád-malom forrása. Az *ubi etiam* — „ugyanott“ — közeledést, közelfekvést jelent, de mindenesetre megenged körülbelül ötszázötven méter távolságot, — amennyire a valóságban esik a „cella trichora“. Gondoljunk csak arra, milyen kicsinek tűnik ez a távolság beépítetlen, szabad terepen álló kápolnára.

A hegylából számítva a legrövidebb távolság a „cella trichora“-ig csak 400 méter, mert a forrás kissé oldalt is esik. Nyilvánvaló, hogy az adatok *in radicibus montium* = hegyek aljában kifejezése, a *szőlők aljában* kifejezés, a rája való alkalmazásban semmi kívánni valót nem hagy hátra.

Tudjuk azt is, mégpedig három határjárású jegyzőkönyvből, hogy a határjárók előbb haladtak el Fehéregyháza közelében, mielőtt az Árpád-forráshoz értek. Haladási irányuk pedig délkeletről északnyugat felé — de ha beleélem magam az ellenvéleményekbe, feltéve, de meg nem engedve —, délről észak felé tartott —, nyilvánvaló, hogy Fehéregyháza az Árpádforrástól délkeletre, vagy — a feltevések szerint — délre esett. Most már nagyon fontos a szemtanu Mátyás király levele IV. Sixtus pápához 1480-ban, amelyből nyilvánvaló, hogy a hegyen, de a hegy lábán sem, Fehéregyháza nem állott, mert *in campo* = a mezőn állónak mondja, pedig oda esett volna, ha délről közeledtek volna a határjárók az Árpád-forrás felé. Tehát a mai Bécsi-ut mellett nem állhatott, mert hegylábba került volna, — nem fölös, újabb bizonyíték ez is a mellett, hogy a Vörösvári-utca volt az esztergomi ut? Az amellét fekvő „cella trichora“ — mezőn állott.

De még megemlítettük Túróczi László jezsuita adatát 1729-ből, aki még ez időben tudta Fehéregyháza helyét. A ma ismeretes összes oklevél, leírás és egyéb adathól nem meríthette helyszíni ismeretét, mert amazoknál részletesebb, határozottabb tudomása. Ő pedig azt mondja, hogy „haud longe vetere Buda... propius montes, plano tamen in campo...“ — „igen közel Óbudához... közelebb esően a hegyekhez, de mégis sík mezőn“ — állott Fehéregyháza.

Kétségtelen az, hogy a téglagyári rom nem felelhet meg — még topográfiailag sem — Fehéregyházának.

De van-e hely is, amelyik a fenti, Fehéregyházára vonatkozó adatoknak jobban megfelel, mint maga a „cella trichora“?

(Folytatom.)

Gatterer Ferenc